УДК 336.71

Підвищення ефективності використання капіталу підприємства

Гайдис Надія Михайлівна,
старший викладач
кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки
Львівського інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»;
e-mail: gnm@lbi.wubn.net

Сокур Вікторія Володимирівна,
студентка
Львівського інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»;
e-mail: gnm@lbi.wubn.net

Анотація. Розглянуто сутність капіталу підприємства і методику аналізу ефективності його використання, яка включає розрахунок показників коефіцієнта прибутковості, коефіцієнта ефективності використання власного капіталу, коефіцієнта прибутковості капіталу, коефіцієнта оборотності капіталу, тривалості обороту, ефекту фінансового важеля, рентабельності позикового, власного і сукупного капіталу. На основі аналізу ефективності використання капіталу підприємства (ПАТ «Компанія Ензим») виявлено чинники, які впливають на розмір капіталу.
Запропоновано програму заходів щодо підвищення ефективності використання капіталу підприємства, зокрема заходи, що дозволять отримувати більше коштів від реалізації продукції за рахунок зменшення періоду оборотності капіталу.
Ключові слова: капітал підприємства, ефективність використання капіталу, оборотність, прибутковість, рентабельність.
Формул: 8; рис.: 0; табл.: 1; бібл.: 10.

Increase of efficiency of the use of capital of enterprise

Haidys Nadiya,
Senior Teacher
of Department of Finances and Financial-Economic Safety
Lviv Institute of BU;
e-mail: gnm@lbi.wubn.net

Sokur Viktoriya,
Student
Lviv Institute of BU;
e-mail: gnm@lbi.wubn.net

Abstract. Essence of capital of enterprise and methodology of analysis of efficiency of his use, that includes the calculation of indexes to the margin of profit, coefficient of efficiency of the use of property asset, margin of profit of capital, coefficient of circulating of capital, durations of turn, effect of financial leverage, profitability of loan, property and combined asset, are considered in the article. On the basis of analysis of efficiency of the use of capital of enterprise (private joint-stock company «Company Enzyme») factors that influence on a size are educed. The program of measures is offered in relation to the increase of efficiency of the use of capital of enterprise, in particular measures that will allow to get more money from realization of products due to reduction to the period of circulating of capital.
Keywords: capital of enterprise, efficiency of the use of capital, circulating, profitability.
Formulas: 8; fig.: 0; tabl.: 1; bibl.: 10.

Повышение эффективности использования капитала предприятия

Гайдис Надежда Михайловна,
старший преподаватель
кафедры финансов и финансово-экономической безопасности
Львовского института УБД;
e-mail: gnm@lbi.wubn.net

Сокур Виктория Владимировна,
студентка
Львовского института УБД;
e-mail: gnm@lbi.wubn.net

Аннотация. Рассмотрена сущность капитала предприятия и методика анализа эффективности его использования, которая включает расчет показателей коэффициента прибыльности, коэффициента эффективности использования собственного капитала, коэффициента прибыльности капитала, коэффициента оборотности капитала, длительности оборота, эффекта финансового рычага, рентабельности заемного, собственного и совокупного капитала. На основе анализа эффективности использования капитала предприятия (ЧАО «Компания Энзим») выявлены факторы, которые влияют на размер капитала. Предложена программа мероприятий по повышению эффективности использования капитала предприятия, в частности мероприятия, которые позволят получить больше средств от реализации продукции за счет уменьшения периода оборотности капитала.

Ключевые слова: капитал предприятия, эффективность использования капитала, оборотность, прибыльность, рентабельность.
Формул: 8; рис.: 0; табл.: 1; библ.: 10.

Вступ. Упровадження в економіку країни ринкових методів господарювання і конкуренції потребує від підприємств підвищення ефективності їхньої діяльності, яка визначає здатність підприємств до фінансового виживання. Ефективність діяльності підприємства значною мірою характеризується показниками ефективності використання капіталу. Розроблення напрямів удосконалення механізму управління капіталом підприємства сприяє збалансованості грошових потоків з операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, підтримці оптимального рівня ліквідності, а отже, забезпечить досить високу платоспроможність і фінансову стійкість підприємства.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Проблеми аналізу ефективності використання капіталу розглядались у працях відомих учених-економістів, зокрема таких як: В. З. Бугай, Ф. Ф. Бутинець, В. В. Гавриленко, Н. О. Ковальчук, О. В. Лебідь, Н. М. Лисенко, Н. М. Чиж, О. В. Яріш та ін. Проте в ринкових умовах ця тема не втрачає своєї актуальності. Тому *метою* статті є обґрунтування теоретичних і методологічних аспектів аналізу використання капіталу підприємства та розроблення шляхів поліпшення ефективності його використання.

Результати дослідження. Однією з ключових категорій фінансів підприємств є капітал. Саме з його формуванням і використанням безпосередньо пов'язана фінансова діяльність суб'єктів господарювання. Тому розгляд основ фінансової діяльності підприємств слід розпочати з дослідження економічної сутності цієї категорії [1].

Загалом, капітал – це кошти, якими володіє суб'єкт господарювання для здійснення своєї діяльності з метою одержання прибутку.

Розглядаючи економічну сутність капіталу підприємства, потрібно, перш за все, виділити такі його характеристики [2].

1. Капітал підприємства є основним фактором виробництва, оскільки він об'єднує всі фактори в єдиний виробничий комплекс.
2. Капітал характеризує фінансові ресурси підприємства, які приносять дохід.
3. Капітал є головним джерелом формування добробуту його власників як у поточному, так і в перспективному періодах.
4. Капітал підприємства є головним вимірювачем його ринкової вартості.
5. Динаміка капіталу підприємства є найважливішим барометром ефективності його господарської діяльності.

Капітал підприємства можна розглядати з кількох позицій. Перш за все, доцільно розрізняти капітал реальний, тобто існуючий у формі засобів виробництва, і капітал грошовий, тобто існуючий у формі грошей і використовуваний для придбання засобів виробництва як сукупність джерел коштів для забезпечення господарської діяльності підприємства [3]. Окрім того, структуру всіх наявних коштів підприємства можна розглядати в розрізі власного і позикового капіталу. Від того, як розміщений капітал, у яких сферах і видах діяльності він використовується, багато в чому залежать ефективність роботи підприємства і його фінансовий стан [4].

Ефективність діяльності підприємства певним чином характеризується показником ефективності капіталу, тобто максимальної його віддачі, яка виражається збільшенням суми прибутку на одну гривню [5].

Ефективність використання капіталу характеризується його віддачею, тобто прибутковістю, яка визначається за формулою:

$$Коефіцієнт\ прибутковості = \frac{Прибуток}{Середньорічна\ сума\ капіталу}. \quad (1)$$

Цей коефіцієнт найбільш широко використовується у світовій практиці узагальнювальних показників міри ефективності використання капіталу та ділової активності підприємства.

Для того, щоб визначити ефективність використання капіталу в цілому, визначають коефіцієнт ефективності використання власного капіталу за формулою:

$$Кп.\ вл.\ к = \frac{Чистий\ прибуток}{Середньорічна\ сума\ власного\ капіталу}. \quad (2)$$

Цей коефіцієнт дає особливо важливу інформацію для інвесторів, зокрема, скільки прибутку приносять їм власні вкладення в бізнес.

Аналіз ефективності використання капіталу підприємства зводиться до визначення загальної рентабельності інвестованого капіталу, рентабельності позикового капіталу і рентабельності власного капіталу [6].

Показник рентабельності сукупного капіталу вираховується шляхом співвідношення показника прибутку до виплати відсотків та податків і суми балансу. Цей коефіцієнт свідчить, наскільки ефективно керівництво компанії використовує її активи задля отримання операційного прибутку. Він показує, скільки прибутку приносить кожна гривня, інвестована (вкладена) в активи [5]. Рентабельність позикового капіталу – відношення маси прибутку, яку видає підприємець кредиторам, до суми інвестованого ним капіталу, розраховуємо за формулою:

$$Рк.\ п = Спп \times \frac{ПР}{БЗ} \times 100\%, \quad (3)$$

де *Спп* – ставка позичкового процента, передбачена договором;

ПР – сума процентів, виплачених підприємством за кредити інвесторам;

БЗ – середньорічна сума боргових зобов'язань.

Показник рентабельності власного капіталу розраховуємо шляхом співвіднесення показника прибутку після вирахування податків із сумою власного капіталу.

Рівень прибутковості власного капіталу можна підвищити шляхом залучення в оборот позикового капіталу, процента ставка за який буде меншою, ніж прибутковість підприємства. У цьому разі має місце «ефект фінансового важеля», який показує, на скільки процентів зміниться рентабельність власного капіталу за рахунок залучення позикових коштів в обіг підприємства, його визначаємо за формулою:

$$ЕФВ = [Сд \times (1 - Ко) - Спп]\frac{Кп}{Кв}, \quad (4)$$

де *Сд* – ставка дохідності на інвестований капітал до сплати боргів;

Ко – відношення суми податку до суми прибутку;

Кп – позиковий капітал;

Кв – власний капітал.

Позитивний ефект фінансового важеля виникає, якщо ІК (1 – Кн) – СП > 0. Наприклад, рентабельність інвестованого капіталу після сплати податків становить 15%, у той же час процентна ставка за кредитні ресурси – 10%.

Різниця між вартістю позичкового і розміщеного капіталу дозволить збільшити рентабельність власного капіталу. Якщо ІК (1 – КН) – – СП < 0, то створюється негативний ефект фінансового важеля (ефект «палиці»), від чого відбувається «проїдання» власного капіталу, це призводить до руйнівних для підприємства наслідків [6].

Ефективність використання капіталу безпосередньо пов'язана з інтенсивністю використання капіталу. Існує тісний зв'язок між показниками прибутковості та оборотності капіталу:

$$Кприб.\ к = \frac{Чистий\ прибуток}{В} \times \frac{В}{Середньорічна\ сума\ капіталу}. \quad (5)$$

Звідси видно, що рівень прибутковості капіталу насамперед залежить від прибутковості реалізації продукції та зміни коефіцієнта оборотності. Таким чином, резервом підвищення рівня прибутковості капіталу є прискорення його оборотності.

Під оборотністю розуміють швидкість руху оборотних коштів та окремих фаз кругообігу: у сфері виробництва й у сфері обігу [5]. Швидкість обігу оборотних коштів розраховуємо за допомогою показників, які розраховують за формулами (6) і (7):

$$Коефіцієнт\ оборотності = \frac{Виторг\ від\ реалізації\ товарної\ продукції}{Середній\ залишок\ оборотного\ капіталу}. \quad (6)$$

Коефіцієнт оборотності показує кількість оборотів, які здійснив оборотний капітал за певний час:

$$Тривалість\ одного\ обороту = \frac{Середній\ залишок\ оборот.\ капіталу \times Число\ днів\ у\ періоді}{Виторг\ від\ реалізації\ товарної\ продукції}. \quad (7)$$

Тривалість одного обороту показує кількість днів, упродовж яких оборотний капітал здійснює один оборот, проходячи всі фази.

Прискорення оборотності капіталу сприяє вивільненню оборотних коштів, що дає змогу підприємству, не залучаючи додаткових фінансових ресурсів, збільшити обсяги виробництва. Крім того, за рахунок прискорення оборотності капіталу відбувається збільшення суми прибутку.

Сповільнення оборотності призводить до додаткового залучення коштів в оборот.

У ході аналізу визначають суму вивільнення (додаткового залучення) коштів у результаті їх прискорення (сповільнення) за формулою (8):

$$ОК = Фактична\ трив.\ оборот.\ капіталу - \frac{Базова\ тривалість \times \frac{Виторг\ від\ реалізації\ продукції}{обороту\ капіталу}}{Число\ днів\ у\ періоді,\ за\ який\ обчислюється\ оборотність\ оборотного\ капіталу}. \quad (8)$$

Аналіз показників ефективності та інтенсивності використання капіталу сприяє виявленню можливих резервів підвищення ефективності використання капіталу і забезпечує високі показники прибутковості та рентабельності капіталу [2].

Проведемо аналіз ефективності використання капіталу на прикладі ПАТ «Компанія Ензим» за даними фінансової звітності за 2010–2013 роки. Результати проведених розрахунків показників ефективності використання капіталу ПАТ «Компанія Ензим» представлено в *табл.*

Таблиця

Динаміка показників ефективності використання капіталу ПАТ «Компанія Ензим» за період 2010–2013 рр.

Показники	Рік			
	2010	2011	2012	2013
1. Коефіцієнт прибутковості	0,41	0,40	0,39	0,28
2. Коефіцієнт ефективності використання власного капіталу	0,05	0,02	0,01	0,01
3. Коефіцієнт прибутковості капіталу	2,76	1,04	0,43	0,24
4. Коефіцієнт оборотності капіталу	3,93	4,33	3,32	1,92
5. Тривалість обороту	92,94	84,39	110,10	189,97
6. Вивільнення коштів	-	-114 665,01	-117 024,99	-85 825,94
7. Ефект фінансового важеля	-0,1004	-0,1945	-0,2364	-0,1750
8. Рентабельність позикового капіталу	2,33	2,78	1,97	2,83
9. Рентабельність власного капіталу	5,16	2,09	0,97	0,58
10. Рентабельність сукупного капіталу	0,55	0,33	0,10	0,04

Примітка. Складено на основі фінансової звітності ПАТ «Компанія Ензим» [7].

Дані, наведені в *табл.*, показують, що за аналізований період спостерігається зниження ефективності використання капіталу ПАТ «Компанія Ензим». Зокрема, розрахунок найбільш узагальнювального показника міри ефективності використання капіталу у світовій практиці коефіцієнта прибутковості показав, що 2010 року на 1 грн сукупного капіталу припадало 41 копійка прибутку, а станом на кінець 2013-го – 28 копійок прибутку. Це свідчить про зниження ділової активності підприємства і зниження ефективності використання капіталу зокрема. Також бачимо негативну тенденцію щодо зниження ефективності використання власного капіталу, який, насамперед, найбільше цікавить інвесторів, оскільки відображає прибутковість їхніх власних вкладень у бізнес.

Аналіз ефективності використання капіталу підприємства зводиться до визначення показників рентабельності капіталу. Так, показник рентабельності сукупних активів, що вказує на ефективність діяльності всього підприємства, свідчить про її зниження за аналізований період. Станом на кінець 2010 року кожна гривня, інвестована в активи, приносила 55 копійок прибутку, а вже станом на кінець 2013-го – лише 4 копійки. Це є підставою для того, аби керівництво підприємства переглянуло напрями використання активів задля отримання операційного прибутку.

Розрахунок рентабельності позикового капіталу свідчить про ефективне використання залучених коштів протягом аналізованого періоду. Однак рентабельність використання власного капіталу значно погіршилася на кінець 2013 року в порівнянні з попередніми роками. Рівень прибутковості власного капіталу можна підвищити за рахунок залучення в оборот позикового капіталу, процентна ставка за який буде меншою, ніж прибутковість підприємства. Розраховане значення «ефекту фінансового важеля» на ПАТ «Компанія Ензим» показало, що за рахунок залучення позикових коштів спостерігається скорочення рентабельності власного капіталу, або так званий ефект «палиці». Це все спричиняє руйнівні наслідки для підприємства.

Варто зазначити, що резервом підвищення рівня прибутковості капіталу є прискорення його оборотності. Розрахунки показників оборотності капіталу показали, що оборотність капіталу підприємства зменшилася майже удвічі. Так, за 2010 рік оборотний капітал здійснив 3,93 обороту, а 2013-го – 1,97. Окрім того, спостерігається сповільнення терміну одного обороту: з 92,94 до 189,97 дня. Сповільнення оборотності є негативним явищем, оскільки призводить до необхідності додаткового залучення коштів в оборот.

Проведення аналізу ефективності використання капіталу підприємства з використанням вищенаведених показників сприяє виявленню можливих резервів підвищення ефективності використання капіталу і забезпечує високі показники прибутковості та рентабельності капіталу [2].

Результати комплексного підходу і систематичного аналізу дають можливість розробити програму заходів щодо підвищення ефективності використання капіталу підприємства [5]:

– скорочення тривалості виробничого циклу за рахунок інтенсифікації виробництва (використання новітніх технологій, механізації та автоматизації виробничих процесів, підвищення рівня продуктивності праці, більш повне використання виробничих потужностей підприємства, трудових і матеріальних ресурсів тощо), а також підвищення контролю за рухом найбільш важливих категорій запасів (на основі системи ABC-аналізу) і розподілом у чіткій відповідності зі структурою їх витрачання;
– поліпшення організації матеріально-технічного постачання з метою безперебійного

забезпечення виробництва необхідними матеріальними ресурсами і скорочення часу перебування капіталу в запасах;
- прискорення процесу відвантаження продукції та оформлення розрахункових документів;
- скорочення часу перебування коштів у дебіторській заборгованості, застосування перспективних форм рефінансування дебіторської заборгованості, ефективних форм регулювання середнього залишку грошових активів (скорочення розрахунків готівкою, відкриття «кредитної лінії» в банку), створення чітких систем контролю за рухом дебіторської заборгованості і грошових коштів, розвиток механізмів безготівкових розрахунків;
- підвищення рівня маркетингових досліджень, спрямованих на прискорення просування товарів від виробника до споживача (включаючи вивчення ринку, вдосконалення товару і форм його просування до споживача, формування правильної цінової політики, організацію ефективної реклами тощо).

Окрім того, підвищенню ефективності та інтенсивності використання капіталу підприємства можуть сприяти такі методи: збільшення обсягу вироблених товарів / наданих послуг; підвищення якості і конкурентоспроможності продукції / послуг; зниження собівартості продукції / послуг; зниження витрат підприємства; систематичний контроль за розподілом засобів виробництва; підвищення продуктивності праці працівників; підвищення кваліфікації фахівців; упровадження новітніх технологій; створення маркетингових служб на підприємстві; реконструкція і модернізація підприємства [2; 8–10]. Перелічені заходи дадуть змогу отримувати більше коштів від реалізації продукції за рахунок зменшення періоду оборотності капіталу.

Висновки. Проведене дослідження показало, що ефективність управління капіталом підприємства сприяє збалансованості грошових потоків з операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, підтримці оптимального рівня ліквідності, а отже, забезпечить досить високу платоспроможність і фінансову стійкість підприємства. Насамперед ефективність використання капіталу залежить від оптимальності структури його формування і показників оборотності. Саме тому резерви її підвищення полягають у формуванні оптимальної структури капіталу й у прискоренні показників оборотності капіталу.

Список використаної літератури

1. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : навч. посібник / О. О. Терещенко. – К. : КНЕУ, 2003. – 554 с.
2. Ізмайлова К. В. Фінансовий аналіз : навч. посібник / К. В. Ізмайлова. – К. : МАУП, 2000. – 152 с.
3. Сафронов Н. А. Экономика предприятия : учеб. пособие / Н. А. Сафронов. – 2-изд., перераб. и доп. – М. : Магистр, 2009. – 255 с.
4. Бланк И. А. Управление формированием капитала / И. А. Бланк. – К. : Ника-центр, 2000. – 512 с.
5. Івахненко В. М. Курс економічного аналізу : навч. посібник / В. М. Івахненко. – К. : Знання-Прес, 2000. – 207 с.
6. Гайдис Н. М. Фінансовий аналіз : навч.-метод. посібник / Н. М. Гайдис. – Львів : ЛБІ НБУ, 2006. – 414 с.
7. Офіційний сайт ПАТ «Компанія Ензим» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.enzym.lviv.ua.
8. Лагун М. Економічний аналіз та діагностика сучасного стану підприємств у контексті прийняття управлінських рішень / М. Лагун // Формування ринкових відносин в Україні. – 2013. – № 5. – С. 16–20.
9. Пивоваров М. Г. Шляхи підвищення ефективності застосування обігових коштів на підприємстві ТОВ «Експрес» / М. Г. Пивоваров, О. О. Новгородська // Держава та регіони. – 2007. – № 5. – С. 79–85.
10. Подольська В. О. Фінансовий аналіз : навч. посібник / В. О. Подольська, О. В. Яріш. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 488 с.

References

1. Tereshchenko, O. O. (2003). Finansova diialnist subiektiv hospodariuvannia [Financial activity of subjects of menage]. Kyiv : KNEU.
2. Izmailova, K. V. (2000). Finansovyi analiz [the Financial analysis]. Kyiv : MAUP.
3. Safronov, N. A. (2009). Ekonomyka predpryiatyia [Economy of enterprise]. (2nded., rev.). Moscow : Mahystr.
4. Blank, Y. A. (2000). Upravlenye formyrovanyem kapytala. [Management forming of capital]. Kyiv : Nyka-tsentr.
5. Ivakhnenko, V. M. (2000). Kurs ekonomichnoho analizu [Course of economic analysis]. Kyiv : Znannia-Pres.
6. Haidys, N. M. (2006). Finansovyi analiz [the Financial analysis]. Lviv: LBI NBU.
7. Ofitsiinyi sait PAT «Kompaniia Enzym» [An official web-site of the Private joint-stock company is «Company Enzyme»]. Available at : http://www.enzym.lviv.ua.
8. Lagun, M. (2013) Ekonomichniy analiz ta diagnostika suchasnogo stanu pidpriemstv u konteksti priynyattya upravlinskih rishen [the Economic analysis and diagnostics of the modern state of enterprises in the context of acceptance of administrative decisions]. Forming of market relations is in Ukraine, 5, 16–20.
9. Pivovarov, M. G., Novgorodska, O. O. (2007). Shlyah i pidvischennya efektivnosti zastosuvannya obigovih koshtiv na pidpriemstvi TOV «Ekspres» [Ways of increase of efficiency of application of turnover means on an enterprise Limit liability company «Express»]. State and regions, 5, 79–85.
10. Podolska, V. O., Yarish, O. V. (2007). Finansoviy analiz [the Financial analysis]. Kyiv : Tsentr navchalnoyi literaturi.